

Hűtlenségi per országgyűlési beszéd miatt

Az egyes országgyűlési tag személyében jelentkező, de az országgyűlésnek jogát képező mentelmi jog célja az országgyűlés függetlenségének, működése szabadságának biztosítása, továbbá az, hogy az országgyűlés tagja törvényhozói tisztének ellátásában zaklatásszerűleg ne akadályoztassék. Régi jogunkban mint a szabad szólási jog és a *salvus conductus*, ma mint szólásszabadság (*immunitas*) és sérthetlenség (*inviolabilitas*), másként nevezve mint feltétlen és feltételes mentesség, tárgyi és alaki mentesség jelentkeznek.

Nálunk a mentelmi jognak több, mint négyszáz éves múltja van, amennyiben I. Ferdinándnak az 1541-i országgyűlésre vonatkozó meghívó levelében mind az országgyűlésen való szabad tanácskozás, mind a *salvus conductus* (szabad oltalom), vagyis az országgyűlés tagjainak személyes biztonsága az országgyűlésen, oda menet és onnan jövet el van ismerve. Ezt a szólásszabadságra vonatkozó 1512. évi angol törvény csak kevéssel előzte meg, ami szintén azt mutatja, hogy nem egy nevezetes alkotmányjogi alapelv tekintetében nem sokáig maradtunk el az alkotmányosság mintaállamának tekintett szigetország mögött. Mind a szólásszabadság, mind a sérthetlenség tekintetében azután a XVII. és XVIII. század folyamán több törvényünk rendelkezik. Ámbár a szabad szólás jogára és az országgyűlés tagjának személyes biztonságára külön rendelkezések vannak, a *salvus conductus* alatt mindkét nemű jogokat értették. Ezt azonban nem egyszerűen a nemeseket megillető ama sarkalatos jogból magyarázták, amely szerint a nemes embert jogerős bírói ítélet nélkül elfogni nem szabad. Miután az országgyűlés tagja csak nemes ember lehetett, már ez a minősége megadta a személyes biztonságot. A *salvus conductus* azonban az országgyűlés tagját ezen minőségénél fogva megillető jogként tekintették, mint az országgyűlés függetlenségének és épségének biztosítékát, amely az egyes országgyűlési tagban személyesedik meg, de magát az országgyűlést illeti meg.

Annál az összefüggésnél fogva, amely nálunk a rendi világban az országgyűlés és a megye között megvolt, a megyék követválasztási és utasítási jogánál fogva az országgyűlési szólásszabadság és a megyegyűlések szólásszabadsága szoros kapcsolatba hozatott egymással. A megyének kötelező utasításadási joga volt a követtel szemben, ennél fogva az országgyűlés tanácskozásának tárgyát képező ügyeket a megyegyűlésen vitatták meg, hogy az utasítást megadhassák. A megyegyűlés így nem nélkülözhetette a szólásszabadságot. A megyegyűlések

szólásszabadságának Wesselényi személyében történt megsértése ügyében DEÁK FERENC az 1835. június 16-i kerületi ülésben mondott beszédében az országgyűlési szólásszabadságot a megyegyűlések szabad szólásának következményeként tüntette fel.¹

Újabb alkotmányjog-fejlődésünkben a mentelmi jogra vonatkozó törvényes szabályozás nincsen, (a delegáció tagjainak mentelmi jogára vonatkozó már nem bír jelentőséggel), azt az országgyűlés két házának az egyes mentelmi jogi esetek elbírálásakor követett gyakorlata szabályozza. A két ház által követett gyakorlat némi eltérést mutat egymástól. Ennek első megnyilvánulása a képviselőház 1867. november 18-i határozata, amelynek szövege az 1791. június 13-i francia törvény 52. cikkére, illetőleg az 1791. szeptember 3-i francia alkotmány 7. cikkére emlékeztet.

Ha valahol szükséges volt, hogy az országgyűlés függetlensége a végrehajtó hatalom támadásaival szemben a szólásszabadság biztosításával megvédessék, ez kiváltképpen Magyarországon volt szükséges. Az alsó tábla mindig erélyesen szembeszállt a szólásszabadságot ért támadásokkal, de ezt a szembeszállást megnehezítette az, hogy nemcsak a végrehajtó hatalommal, hanem a törvényhozás egész munkájában úgyszólván állandóan vele szembehelyezkedő felső táblával is kellett küzdenie. A főrendek ugyanis ebben a kérdésben is rendszerint a kormány pártolói voltak, semmi érzéket nem tanúsítottak a szólásszabadságot ért támadásokkal szemben, és az e tárgyban készült alsóházi felirati javaslatokat a legtöbb esetben visszautasították. A XIX. század első felében különösen alkalma nyílt az alsó táblának a szólásszabadság védelmére a végrehajtó hatalom részéről történt támadásokkal szemben. Az 1832—36-i, 1839—40-i és 1843—44-i országgyűlés tárgyalásainak jó részét a szólásszabadság ügyében folyt viták alkották, (25 üzenetváltás a két tábla között).

A bécsi politika ugyanis Metternich befolyása alatt a reformok megtagadásával nemcsak Magyarország modern irányban való fejlődésének állotta útját, hanem alkotmánysértő szándékával sem volt hajlandó felhagyni. Az alkotmányos kormányzás felett az országgyűlés és a megyék voltak hivatva örködni, ez utóbbiak a törvénytelen rendeletekkel szemben felírási és passzív ellenállási (amint mondták: nem cselekvési) joguknál fogva. Ezeknek alkotmányvédő szerepét akarta a kormány megbénítani a szólásszabadság ellen intézett támadásaival. Ezek a támadások lényegileg azonosak voltak, de különböző alakban jelentkeztek.

BÁRÓ VAY MIKLÓS tábornok a főrendiház 1807. július 17-i ülésében tartott beszédében azt mondta, hogy önkéntes segélyek felajánlása káros lehet az államra, mert amint a francia királyság példája is igazolja, a hivatalok árúba bocsátására vezethet. A király ezen kijelentése miatt megfosztotta őt tábornoki rangjától. A nádor közbenjárására azonban Vay tábornoki rangját visszakapta, mielőtt az országgyűlés felírhatott volna. TARNÓCZY KÁZMÉR, Bars megye második

¹ KÖNYI MANÓ, Deák Ferenc beszédei I, 134—5.

követe, az alsó tábla 1833. december 5-i ülésében igen élesen kikelt a főrendiek ellen, akik az alsó táblának az előleges sérelmek tárgyában készült felirati javaslatához nem járultak hozzá. Az 1834. január 3-án kelt királyi leirat megint a rendeket, hogy miután az országgyűlési iratokból kitűnőleg több rendbeli vakmerő, példa nélkül való kicsapongások követték el a köztanácskozások folyamán, amelyek az országgyűlési tanácskozások méltóságával össze nem egyeztethetők, jövőre az ilyen visszaélések esetén törvényes kötelességüket szigorúbban teljesítsék, s a tanácskozások rendjét és méltóságát tartsák fenn. Egyben a személynök is utasítást kapott, hogy mint az alsó tábla elnöke szigorúan gondoskodjék az országgyűlésen a rend fenntartásáról és ha fel ségsértő vagy alkotmányellenes beszédek tartatnának, a királyi jog- ügyek igazgatója (causarum regalium director) teljesítse kötelességét. Az alsó tábla január 14-i ülésében tárgyalta a király dorgáló leiratára küldendő felirati javaslatot. Utalva arra, hogy az országgyűlési tanácskozások méltóságának fenntartására a törvényekben elégséges rendelkezés találtatik, azon reményüket fejezték ki, hogy a Felsőség semmi olyat kívánni nem fog, ami az alkotmány és a szólásszabadság ellen volna. A felirat elveit DEÁK, aki akkor elsőízben volt Zala követe nyolc hónap óta, fejtette ki ugyanazon ülésben hosszabb beszédben. — Kettős viszonyban áll fejedelmünk a nemzethez, — mondotta többek között, — úgy, mint a végrehajtó hatalom feje, s mint a törvényhozásnak egyik része. De sem egyik, sem másik tekintetben az országgyűlést megdorgálni a kormánynak joga nincs. A leiratban kifejezett királyi neheztelés érzékeny büntetés, s mivel azt a kormány oly esetenél, hol a büntető hatalom nem őt illeti, meghallgatás és ítélet nélkül használja, a felírást szükségesnek látta.² Ezúttal azonban az alsó tábla többsége nem pártolta a felírást. Az elvet DEÁK mentette meg, indítványára az alsó tábla óvást emelt az országgyűlési szólásszabadságnak minden törvénytelen korlátozása ellen.

WESSELÉNYI MIKLÓS esetében a megyegyűlések szólásszabadságát támadta meg a kormány. A megyegyűlések szólásszabadsága, amint ezt DEÁK az ügynek országgyűlési tárgyalása során megállapította, kiegészítő részét alkotta akkor az országgyűlési szólásszabadságnak, mert a közügyeket első sorban a megyegyűléseken vitatták meg, ezeken adtak utasítást követeiknek az országgyűlésen való magatartásuk tekintetében.³ Szatmár megye, a kormány befolyásának engedve, követeinek adott pótló utasításában az örökváltságra vonatkozó javaslat V. cikkének elvetését követelte. Wesselényi megjelent a megyének 1834. december 9-én tartott közgyűlésén Kőlcsey Ferenc követ társaságában, hogy a megyét a pótló utasítás visszavonására rábírja. Ezen alkalommal igen hevesen támadta a kormányt, s e miatt a királyi fiscus hűtlenségi pert indított ellene, miután „nem átalott 1834. év december 9-én Szatmár vármegyének Nagy-Károlyban tartott gyűlésében oly beszédet nyilvánosan tartani, mely a közösend és rend megzavarására

² I. h. 39—42.

³ I. h. 134—5.

nyíltan intézve volt s világosan az állam ellen izgatott“ — mondja a vádlével.

Az 1835. június 22-i ülésben fogadta el az alsó tábla a Wesselényi személyében megsértett szólásszabadság ügyében készült első üzenetet. SOMSICH PONGRÁC személynök azt vitatta, hogy az ügy nem az országgyűlés, hanem a bíróság elé tartozik, és az eljárás már folyamatban is van. Az utána szóló követek közül is többen osztották ezt a felfogást. BALOGH JÁNOS barsi követ, aki ezen az országgyűlésen tűnt fel, a szabadelvű ellenzéknek egyik vezére volt és igen nagy népszerűségnek örvendett, más véleményen volt.⁴ Beszéde, amely Wesselényi ügyével egyesítve a szólásszabadság kérdésében hosszas vitákra és a főrendekhez intézett számos üzenetre adott alkalmat, a következő: „A szólás szabadsága iránti nézeteimet már akkor, amidőn követtársam egykori előadására egy nem kedvező királyi válasz érkezett, bővebben kifejtettem. Jelenleg pedig úgy hiszem, hogy a szólás szabadságát gátolni kívánó kormány törekvéseit akkor lehet legjobban meggátolni, ha maguk az országgyűlési követek szabadon szólnak. Ezen elvből kiindulva szabadon kinyilatkoztatja, hogy báró Wesselényinek Szatmár vármegye közgyűlésében az úrbéri V-ik törvénycikk 2-ik szakasza érdemében tartott beszédét, melynek foglalatját a karok és rendek közt mindenki tudja, nemcsak nem kárhoztatja, hanem azt helybenhagyja és talán nem is vétene, ha azt magáévá tenné. Azt tartja, hogy valamint az, aki egy alkotmányos országban az állam ellen, habár csak egy varróvagy kötőtűt is felemel, szigorú büntetést érdemel, úgy a szabadon szóló vagy a kormány hibáit bár élénkebben is fejtegető soha semmiféle fenyték alá nem vonható. Alkotmányos országban vak engedelmességet nem ismerhetek, de ismerem a törvények szentségét, amelynek a kormány is engedelmeskedni tartozik. A jelen üzenet tárgyát tekintve kérdi, mit tett báró Wesselényi? Felelet: szabadon szólott, mit tenni joga volt. E miatt a kormány jószágát elvenni és fejét elüttetni akarja. Ezt a szent igazsággal megegyezőnek nem látom, ezért az üzenetre szavazok.“⁵

A személynök Balogh beszédére kijelentette, hogy azt nemcsak helyben nem hagyja, de szabadosságnak (licentianak) tekinti és óhajtott, hogy „a szólott követnek ezen előadását, amelyben báró Wesselényinek hűtlenség vádja alatti beszédét helybenhagyja, sohasem hallotta volna“.

BEÓTHY ÖDÖN biharmegyei követ erre nyomban megjegyezte: „Az országgyűlés elnöke, aki a Wesselényi perben ítélő királyi táblának

⁴ BALOGH JÁNOS (1796—1872) a reformkorszaki alsó táblai ellenzéknek heves alakja volt. Már 27 éves korában ad audiendum verbum regium idézésre kell megjelennie hasonló nevű atyjával együtt, aki Ferencnek mind a nyolc országgyűlésen jelen volt, s akinek nyakas ellenzékiiségéről Széchenyi és Deák is megemlékeznek. Az 1830-i országgyűlésen váltotta fel atyját a követségben. Különösen az úrbéri javaslatok, majd az elfogott országgyűlési ifjak érdekében fejtett ki nagy tevékenységet. 1848-ban Kossuthnak egyik legelkeesebb híve, a szabadságharcban ezredes, kormánybiztos. Nevét bitófára szegeztette az önkényuralom, kimenekülve tizenegy évig volt emigrációban. Utoljára az 1861-i országgyűlésen vett részt.

⁵ Jegyzőkönyv X. kötet 463—4.

is elnöke, ezzel a megróvással előre elárulta, hogy milyen ítéletet lehet várni a táblától.“

A „szabadosság“ értelmére nézve kétség támadt a Karok és Rendek közt, mire a személynök azt felelte, hogy „licentia“-t értett. Majd amidőn MARCZIBÁNYI ANTAL követ azt kérdezte, hogy a „szabadosság“ kifejezést Bars megye követére, vagy Wesselényire értette-e, azt felelte, hogy „nem Wesselényi beszédét értette, mert arról nem ítélt, nem is ítélt, minthogy nem is olvasta, hanem szólott Bars megye követéről, s amit erre nézve mondott, az egyes véleménye, mely mellett megmarad.“

DEÁK FERENC ellenmondást látott az elnök kijelentésében, amely szerint ő a Wesselényi beszédéről nem ítélt, nem is ítélt, mert azt nem olvasta. Azt azonban, hogy Bars megye követe ezen beszédet, amelyet az elnök nem olvasott, hibásnak nem tartja, sőt talán megáévá tenni sem vélné véteknak, mégis szabadosságnak nyilatkoztatja. Ha az elnök Bars megye követének kijelentését azért mondotta szabadosságnak, mert Wesselényi beszédét a kormány kárhoztatja, úgy kijelenti, hogy ő azzal, vajon a kormány valamely tettet jóváhagy-e vagy sem, nem sokat törődik és a kormány tetteinek helyes, vagy helytelen voltáról szabadon szólhat a követ a nélkül, hogy annak előadását szabadosnak lehetne mondani. Ami a dolog érdemét illeti, nincsen szó a korlátlan szabadságról, hanem a szólás törvényes szabadságának korlátozásáról, amelyet a kormány oly tetemes büntetés alá vetés által megsértett. Ezt mondja ki a felirat is és azért az elnöknek a szabados szó iránti nyilatkozatára óvását ismételvén, az üzenet mellett szavaz.⁶ Ezután többen a felírás ellen szóltak, de a többség azt elhatározta.

A kormány BALOGH ellen fenti nyilatkozata miatt június 27-én szintén hűtlenségi (nota) pert indított és augusztus 22-ére megidézték, holott országgyűlés alatt törvény szerint nem lehetett notapert indítani. Bars megyére pedig ráírt, hogy miután Balogh hűtlenség bűne miatt követi székét nem tarthatja meg, helyette a megye más követet válasszon. Balogh kifogást adott be az idézés ellen, de a királyi tábla azt válaszolta, hogy idézés ellen kifogásnak helye nincsen és a bíróságot megállapította.

Ez a perindítás nagy izgalmat okozott az alsó tábla tagjai közt. Több megbeszélést tartottak. Felmerült az a terv, hogy Balogh ügyében a nádort kérjék fel közbelépésre, valamint az a kérdés, hogy ő megjelenhet-e az alsó tábla ülésén, miután ellene hűtlenségi pert indítottak. Ez alkalommal is a Deák véleménye döntött. Ellenezte a nádor felkérését, mert az veszélyezteti az elvet és a szólásszabadság ügyét kegyelem útjára tereli. Kijelentette, hogy Balogh megjelenése az országgyűlésen sem törvénybe, sem a gyakorlatba nem ütközik, és ennek megvédése csak tőlük függ, mert az ügy nem tartozik a főrendekhez. Deák ebben a kérdésben ellentétbe került Wesselényivel, aki mind a saját, mind a Balogh ügyében nem ellenezte a nádori közben-

⁶ Beszédei I, 138.

járást, s a mellett volt, hogy a konkrét eseteket külön kell választani az elv vitatásától, nehogy együtt bukjanak el.

Az alsó tábla addig, amíg a Balogh elleni pert meg nem szüntetik, nem is akarta folytatni a tanácskozásokat. Az ellenzéknek ez az álláspontja a kormányt felizgatta, és úgy hírlett, hogy az országgyűlés feloszlatását vette tervbe. A nádor több követtel értekezett, június 29-én Deákot is felhívatta. Az utóbbi a nádor előtt is kifejtette álláspontját. Az országgyűlés feloszlatásáról elterjedt hírekre kijelentette a nádor, hogy ilyen szándék nincsen, csak ne adjanak rá okot a követek. Miután azonban az úrbéri javaslat még nem volt szentesítve, nehogy elmérgesítsék a helyzetet, az ellenzéki vezérek közül Deák, Wesselényi és Pázmány július 30-án reábírták Baloghot, hogy fia betegségére hivatkozva, ami különben is meglehetősen valószínű, távozzék el Pozsonyból. Ő július 1-én tényleg otthagyta az országgyűlést. A nádor, az országbíró, a tárnok és a személynök megállapodása szerint, ha Balogh az országgyűlésen megjelenne, kiutasítani a személynöknek nincsen ugyan joga, de azonnal fel fogja oszlatni a gyűlést. Erre azonban nem került sor, mert Balogh csak július 25-i újráválasztása után jelent meg az országgyűlésen.

Ferdinánd értesítette a megyét a Balogh ellen indított hűtlenségi perről. A június 27-i közgyűlésen nagy elkeseredéssel tárgyalták a szólásszabadságon esett sérelmet, és felirat küldését határozták el, amelyben óvást emelve a szólásszabadság megsértése ellen, kéri Balogh felmentését a hűtlenségi vád alól és a tiszti ügyészt megbízták, hogy őt a bíróság előtt védje.

Az alsó tábla az ügyet a július 1-én tartott kerületi ülésben tárgyalta. TARNÓCZY KÁZMÉR barsi követ előadta, hogy követtársát, Balogh Jánost a királyi fiscus a június 22-i országos ülésben mondott beszéde miatt hűtlenségi perbe fogta és már meg is idézte. A követek valamennyien fennforogni látták a sérelmet. A vélemények azonban a követendő eljárásra nézve megoszlottak. Többen feliratot kívántak, mások viszont a nádor közbenjárását vélték kikérendőnek. NAGY PÁL, arra hivatkozva, hogy a hűtlenségre vonatkozó törvények nagyon régiek és részint már nem alkalmazhatók, részint kétértelműek, egy minden részében kimerítő törvény hozását kívánta. Ezen felül azt indítványozta, hogy kérjék meg a királyt a törvény hiányából vagy homályából eredhetett kedvetlen lépések megszüntetésére.

DEÁK szembeszállt NAGY PÁL felfogásával. „Különböző kérdés az — mondotta, — miként kell a fönnálló törvényeket, ha nem lennének célirányosak, megváltoztatni, attól, hogy miként kell az élő törvények sértését orvosolni. Azt mondják, homályosan áll ezen állapot, mert nem tudunk törvényt mutatni, mely világosan kimondaná, hogy korlátlan szabad szólani. — A kérdést megfordítva felszólítok akárkit, mutasson nekem törvényt, hogy gyűlésben mondott beszédért hűtlenségi vád alá vétetni szabad. Ilyes törvényt senkisésem képes mutatni, s míg ily törvény nem alkottatik, a kormánynak kérdéses tette valóságos sérelem. A feliratban, amelyet a szabad szólás iránt a főrendekhez küldöttek, egy szóval sincsen említve, hogy zabolátlankodni szabad,

nincs ott felségsértésről szó, hanem csak az az elv van kimondva, hogy gyűlésben mondott beszédekre, ha túlhágnak a törvény engedte határok, széksértés büntetése lévén rendelve, hűtlenségi keresetnek az 1723. évi IX. törvénycikk esetein kívül helye nem lehet. „Az elv fenntartása mellett mindenre kész lenne, de úgy látszik, hogy ezzel a közbenjárás nemcsak sikertelennek, sőt lehetetlennek tartatik, tehát a felirat mellett szavaz.⁷

A nádori közbenjárásra 21 megye és a jász-kún kerület, a szólás szabadságán ejtett újabb sérelem miatt a Felsőfőhöz intézendő felíratra 26 megye és a hajdúkerület szavazott.

A július 6-i ülésben is a körül folyt a vita, hogy a nádor közbenjárása vétessék-e igénybe, vagy felíratot intézzenek. Az utóbbi álláspont győzött.⁸ A karok és rendek aggodalma — mondja a felirati javaslat — amely őket elfogta, midőn báró Wesselényi Miklós a szatmármegyei közgyűlésen mondott beszédeért hűtlenségi per alá vétetett s ez által a szólás szabadságán sérelem ejtetett, növekedett az által, hogy a törvényhozásnak egyik tagja, Balogh János, Bars vármegyének egyik követe azokért, amiket a f. évi június 22-én tartott országos ülésben mondott, szintén hűtlenségi perbe vétetett. A vélemények kijelentésének szabadságát most már a törvényhozó hatalomnak a nemzet részére fenntartott minden ágában veszély fenyegeti, mert nemcsak a törvényhatósági gyűlések szólásszabadsága van már megsértve, hanem magát az országgyűlési szólásszabadságot is sérti az, hogy az 1625. évi LXII. és az 1723. évi VII. törvénycikkeknek meg nem tartásával hűtlenségi per alá vétetik egy oly hazai polgár, aki mint országgyűlési követ a törvények oltalma alatt nem saját nevében, hanem küldőinek személyében vett részt a köztanácskozásokban. Az ország törvényei, amelyek e tekintetben fennállanak, különösen az 1723. évi IX. törvénycikk, a kérdéses esetet nem vetik hűtlenségi büntetés alá. Világos a törvények rendelkezése. Azokat változtatni vagy eltörölni az 1790/I. évi XII. sarkalatos törvénycikk értelmében csak a törvényhozásnak áll hatalmában s míg ez meg nem történik, a végrehajtó hatalomnak a törvények szerint kell eljárni. Kérik tehát a Felsőfőt, hogy ezen újabb sérelmet minél előbb eloszlatni méltóztassék.⁹

A főrendek viszonzóüzenetükben nem járultak hozzá a felirati javaslatához. Az alsó tábla második üzenetében rámutatott arra, hogy az első (vagyis a Wesselényi-féle) és a mostani eset között nagy különbség van és ez utóbbi sokkal nagyobb sérelem. Az első esetben ugyanis a hazának egy polgára megyegyűlésen a saját nevében szólott, a Balogh János esetében azonban az országgyűlésnek egyik tagja vétetett hűtlenségi per alá, aki a törvénynek oltalma alatt nem saját nevében, hanem küldői személyében véve részt az országgyűlési köztanácskozásokban, felelettel csak küldőinek tartozik. Ezért az alsó tábla ragaszkodik üzenetéhez és felírási javaslatához.¹⁰

⁷ I. h. 140—3.

⁸ Jegyzőkönyv XI. köt. 12.

⁹ Irományok IV. köt. CCLXXX. szám.

¹⁰ Irományok IV. köt. CCLXXXIX. szám.

Most azonban közbejött valami.

Az 1835. július 11-i ülésben TARNÓCZY KÁZMÉR, Bars megye második követe, kimagyarázni igyekezett Balogh június 22-i beszédét. „Az e napról szóló jegyzőkönyvben, mondotta, követtársának, aki egyedül házi foglalatosságai miatt nincsen jelen, s így ez ügyben el nem járhat, akkori kijelentése úgy van visszaadva, hogy »báró Wesselényinek Szatmár vármegye közgyűlésében az úrbéri V-ik törvénycikkely 2-ik szakasza érdemében tartott beszédét, amelynek foglalata úgyszólván a karok és rendek közt mindenkinél tudva van, nemcsak nem kárhoztatja és azt helybenhagyja, és talán nem is vétene, ha azt magáévá tenné...« Miután mind követtársa, mind a szóló e kijelentésre nem így emlékeznek, és követtársa küldőivel is az alábbi értelemben közölte azt, kívánja a naplókönyv illető helyének kiigazítását. Eszerint Balogh a következőket mondotta: „Én, amit báró Wesselényi Miklós mondott, nemcsak nem kárhoztatom, nemcsak hűtlenséget bosszuló per tárgyának nem tartom, hanem talán az által sem véténék, ha az általa mondottakat helybenhagynám és az általa kijelentett elveket magamévá tenném is.“¹¹

A felszólalók a naplókönyv kiigazítását valamennyien ellenezték. Deák azt mondotta, hogy miután a rendek többsége és a cenzorok meggyeznek abban, hogy a naplókönyvben híven van Balogh beszéde előadva, annak meg kell maradni, viszont miután Bars megye követe követtársának nyilatkozatát az ő emlékezésük szerint kívánja a naplóba tételni, ezt tőle nem lehet megtagadni. Ez utóbbit többen pártolták, de a kívánt kiigazítás nem került a naplóba.

Gyakran előfordult, hogy a követek a naplókönyv helyesbítését kívánták. Most azonban a felszólalók valamennyien azt állították, hogy a naplókönyv híven adja vissza a Balogh kijelentését és a Tarnóczy kívánta helyesbítést ellenezték. Egyébiránt FERSTLNEK, a titkos rendőrség országgyűlési megfigyelőjének, június 27-i jelentése szerint: „Balogh személyesen nyújtotta át beszédét Gyüresányi táblabírónak, a napló akkori szerkesztőjének, aki szerint azonban az írott beszéd eltért a szóbelitől, aminek az lesz a folytatása, hogy a megyei szolgabíró az üléseken jegyzéseket csinált többi követeket eskü alatt ki fogja hallgatni.“

Ebben az időben az országgyűlési jegyzőkönyvek még nem úgy készültek, mint ma. Általános szokás volt, hogy a követ otthon elkészült beszédére és azt leírva átadta a napló szerkesztőjének, aki egy királyi táblai bíró volt. Ha nem volt leírva a követ beszéde, otthon leírták, sőt, — amint KÖLCSEY Országgyűlési Naplójából tudjuk, — „olyan dolgokat is elküldtek a szerkesztőnek, miket a gyűlésterem falai vissza nem hangoztattak“.

Bars megye július 23-i közgyűlésében tárgyalták az ügyet. TARNÓCZY, Balogh követtársa, kijelentette, hogy az országgyűlési napló nem híven adja vissza Balogh szavait. Felszólalt BALOGH is. A nyilatkozatot, amelyet ez alkalommal felolvasott, Deák szerkesztette. Miután

¹¹ Jegyzőkönyv XI. köt. 37. l.

eljárását igazolta, távozni akart, de visszatartották, kijelentve, hogy csak őt akarják követüknek. A főispán kísérletet tett új követ választására, de a közgyűlés előre óvást emelt ellene, és hivatkozva az 1723. évi VII. törvényekre, kijelentették, hogy a követek országgyűlési eljárását egyedül küldöik bírálhatják meg. A közgyűlés BALOGH felmentése iránt újabb feliratot intézett a királyhoz. Aggodalommal tölti el a rendeket — mondják a feliratban — a királyi államügyész amaz eljárása, mellyel a törvény szándékos félremagyarázásával az alkotmánynak alapját tevő szabad szóláson esorbát ejteni akar. — A megye egyben a köriratban támogatásra szólította fel a többi megyéket is. Sok megye értesítette erre Bars megyét, hogy követeiket utasították a szólásszabadságon esett sérelem orvoslására. Abaúj és Szatmár vármegyék feliratot is intéztek a királyhoz Balogh érdekében.

A kormány mindent elkövetett, hogy Baloghot a követségből kibuktassa. Gr. Keglevich János főispán bőven vesztegetett a szegény nemesség között. A verebélyi sóházból tizenkétezer forintot, akkoriban igen nagy összeget, utalványozott a kormány erre a célra. Balogh pártolására többen lementek Barsba az országgyűlési ifjúság soraiból. Ezek közt LOVASSY LÁSZLÓ működött a leglelkesebben. Lovassynak, amikor később az országgyűlési ifjak társaskörében kifejtett állítólagos forradalmi tevékenysége miatt elfogták, azt is bűnül rótták fel, hogy a barsi választás alkalmával Balogh János mellett korteskedett s ezzel a kormány ellen működött. Ott volt BESZE JÁNOS is, aki Kossuthot is kísérte az ország fellelkesítésére tett körútain. A kormány emberei, bízva a kiosztott vesztegetési összegek hatásában, biztosra vették Balogh kibuktatását. Ebben azonban alaposan csalódtak, mert a megye úgyszólván egy emberként állt Balogh mellé, — A kormány emberei — mondja KUBINYI FERENC egyik alsó táblai beszédében — lélekvásárlást űztek, de az erkölcs előtt gyalázzal hátrálni kénytelenítették.

Július 25-ére volt a választás kitűzve. Miután a követválasztást elrendelő királyi leiratot felolvasták, a főispán megtette a jelölést, és szavazásra szólította fel a közgyűlést. Feláll azonban DOMBI MÁRTON közbirtokos, királyi táblai ügyvéd és a következőket mondja: „Országgyűlési követünk Balogh János felségsértési bűnről vádoltatik. Az 1723-i törvénykönyv IX. cikke a felségsértési s hűtlenségi bűnt részletesen osztályozza, lássuk tehát e bűnök melyik osztálya alkalmazható követünkre.“ Ezután pontonként véve az egyes eseteket, felszólította minden pontnál a közgyűlés tagjait, nyilatkozzanak, bűnösnek tartják-e abban Baloghot, mire minden pontra hangos *nem*-mel válaszoltak. Amikor azt a pontot olvasta fel, amely a hamis arany- és ezüstpénzverőkről szól, hangos kacagással feleltek, s a teremben minden oldalról „Éljen Balogh János!“ kiáltások hangzottak fel. „Miután a megye rendei — így fejezte be beszédét DOMBI — Balogh Jánost felségsértőnek vagy hűtlennek el nem ismerhetik, indítványozom: menjen tüstént vissza Pozsonyba, és foglalja el követi székét. A megyei ügyvéd pedig küldessék ki, jelenjen meg az idézetre s védje követünket.“ Az indítványt nagy tetszéssel fogadták, és a többség Baloghot

követi állásában megerősítette. A kormánypárt szót sem mert emelni a nagy többség ellen, így azután Balogh visszatért Pozsonyba, hogy követi működését folytassa. Bars megye eljárása mind Pozsonyban, mind mindenütt az országban nagy tetszéssel találkozott.

Baloghnak a követségben megmaradása nagyon bosszantotta a kormány köreit. A nádor megütközéssel értesült szeptemberben, hogy Pest megye vissza akarja hívni a kormánypárti Péchy Ferencet. Felkéri a kancellárt, tegye meg a szükséges intézkedéseket, mert ha elnézi a kormány, hogy a mellette szavazót bármikor visszahívhatják, Balogh János ellenben ma is tagja az országgyűlésnek, akkor a többi megyék is vérszemet kapnak.

Az alsó tábla a július 24-i országos ülésben folytatta a szólásszabadsági sérelem tárgyalását. A személynök ismét azt hangoztatta, hogy az ügy a bíróság előtt van. Ahol valamely tárgy a rendes törvényes úton van, ott sérelemnek helye nem lehet. Ajánlja tehát a rendeknek a főrendek kívánságához való hozzájárulást, vagyis a felírás mellőzését. Az augusztus 5-i ülésben ugyanezt hangoztatta. Ekkor DEÁK hatalmas beszédet mondott a szólásszabadság védelmére, a leghosszabbat az országgyűlés egész ideje alatt.

Küldőit keserű érzéssel töltötte el — így kezdte — a kormánynak az a cselekedete, hogy a haza két polgárát a törvények ellenére hűtlenségi per alá vonta. De még súlyosabb fájdalmat fog bennök kelteni az, hogy a főrendek gátot vetnek annak a felírásnak, amelyet a szólás törvényes szabadságának megsértése miatt kívánnak felterjeszteni. Az 1723. évi IX-ik törvénycikk meghatározta az eseteket, amelyekben hűtlenségi keresetnek helye van. Ez nem ad alapot arra, hogy a kormány ellen tett nyilatkozatért hűtlenségi pert lehessen indítani. A beszéd, amely hűtlenségi per tárgyává tétetett, egy oly törvény mellett mondatott, amelyet a nemzetnek egy nagy része óhajtvárt (Wesselényi szatmári beszédére célzott). Még inkább neveli a késerúséget a második eset (vagyis a Balogh János perbefogása), mert amidőn azt látja a nemzet, hogy még a törvényhozói állás sem nyújt biztosságot a nemzet képviselőinek, amidőn látja, hogy az a követ, aki kijelentette, hogy azt, aki csak egy tűt is emel az állam ellen, szigorú büntetésre tartja érdemesnek, de a szólás szabadságának önkényes korlátozását sérelemnek véli, országháborítóknak és a fejedelem iránt hűtlennek mondatik, lehetetlen, hogy aggodalomba ne essék a bizonytalan jövő miatt. Ha a szólás korlátait maga a kormány akarja kijelölni, akkor megszűnt a köztanácskozás, megszűnt minden törvényhozás. A kormányra sem hasznos bosszút állni tettesteinek szigorúbb bírálataiért, mert az üldözött hőse lesz a közvéleménynek. Az ilyen eljárás a kormány iránti bizalmat teljesen megsemmisíti, pedig csak e mellett képes feladatát teljesíteni.

Erélyesen szembeszállt a főrendek ama felfogásával, amely szerint a kormány és a fejedelem egy, tehát, aki a kormányt megsérti, az a fejedelmet sérti meg. Az országgyűlésben mondott beszéd felett csak maga az országgyűlés, az illető gyűlés hozhat ítéletet, nem a bíró-

ság, mert ez esetben utóbbi oly tárgy vizsgálatára kényszerítették, amelyre hatósága nincsen.¹²

A következő felszólalók igen csekély kivétellel mind a Deák beszéde szellemében nyilatkoztak. A nógrádmegyei második követ felhozta beszéde során azokat a visszaéléseket, amelyeket a kormány emberei Balogh János választásakor elkövettek, az akkor űzött lélekvásárlásokat. A többség elhatározta a felírást.

A szeptember 3-i ülésben a szólásszabadsági sérelem ügyében a hetedik üzenet került felolvasásra. Nyitra vármegye első követe Balogh ügyével foglalkozva hallatlan példának mondotta, hogy azért, mert törvényes szólásszabadságával élt, hűtlenségi bűnperbe idéztetett. Bernáth ungmegyei követ azt kívánta, hogy amennyiben a főrendek nem járulnak hozzá a felíráshoz, azt az alsó tábla a maga nevében terjessze fel és erre nézve különböző precedensekre hivatkozott. A többség ismét a felírás mellett döntött.

Az alsó tábla a főrendek ellenzése folytán álláspontjának fenntartása mellett végül hozzájárult ahhoz, hogy a nádort kérjék fel, hogy a szólásszabadságot veszélyeztető intézkedéseket oly módon enyhéssesse el, hogy soha például se hozasanak fel. A nádor azonban nem volt hajlandó a közbenjárásra. Az üzenetváltás tehát tovább folyik a két tábla közt. De a főrendek ellenkezése következtében a felírat elmaradt. Balogh ügyében két nappal az országgyűlés berekesztése előtt elkészült utolsó, tizenhetedik üzenetben a rendek „a nemzet és egész Európa színe előtt ünnepélyesen kinyilatkoztatják, hogy a szabad szólás alkotmányos jussa kérdés alatt levő megsértései a törvények félremagyarázásán alapulván, minden következtetéseikkel és netalán ismétlődő hasonló esetekkel együtt törvénytelennek, önkényből eredők és egyedül az erőszak szüleményei.” A főrendek azonban erre azt felelik: „Ezen országgyűlés egész folyamatában egyedül a törvények ösvényén eljárni s a haza boldogító alkotmányát teljes épségben megtartani igyekezvén, amint egyrésről a nemzetnek részrehajlatlan jóváhagyásáról nem kételkednek, úgy másrésről a kérdéses két tárgyban (t. i. a Wesselényi és Balogh ügyében) előadott nézeteikhez és elveikhez való ragaszkodásukat most is a legnyugodtabb elmével kinyilatkoztatják.”¹³

A kormány a közvélemény hatása alatt a Balogh elleni pert 1835. október 9-én megszüntette. Miután azonban a per tárgyául szolgáló országgyűlési kijelentését a pertörlést elrendelő királyi dekrétum is kárhoztatta, az alsó tábla az ügyet a pertörléssel nem tekintette befejezettnek és a perindítást továbbra is mint az országgyűlési szólásszabadság megsértését tárgyalta.

Balogh János hűtlenségi perét Wesselényi és később Kossuth perével együtt nagy figyelemmel kísérte az egész ország. Az ellenzéki megyék közgyűlésein állandóan tárgyalták ezeket és a szólásszabadságért még az 1839–40-i országgyűlésen is folytatott hosszú küzdelem-

¹² Beszédei I, 151—7.

¹³ Irományok VII. köt. DCCLXXXVIII. szám.

nek egész folyamán hivatkoztak rájuk. Ezek a perek adtak alkalmat Deáknak a szólásszabadság megdönthetetlen jogi érvekkel való védelmére, és ekkor felállított tételeit alapvetőként idézték mindig a kérdés felmerülésekor. Ezek szerint Wesselényi és Balogh esetében azért volt törvénytelen a perindítás, mert mindketten a kormányt bírálták, amit a törvények nem tiltanak, a királyról nem szóltak és a kettő nem ugyanegy. Másik főtétele az volt, hogy a törvény értelmében hűtlenségi pernek csak tetteles felkelés, lázadás esetében van helye (1723. évi IX. törvénycikk), nem pedig gyűlésen mondott beszéd miatt, hűtlenséget szóval nem lehet elkövetni.

Deák Ferenc 1836. június 20-án kelt követi jelentésében a következőket mondja Balogh ügyéről: „Míg e tárgyak fölött tanácskozásaink folyamatban valának, Bars vármegyében közgyűlés tartatott, melyen a hűtlenségi perbe idézett követnek visszahívását kívánta eszközölni a megyének főispánja. De Barsnak lelkes rendei pártolák üldözött követjöknek ügyét és elhatározták, hogy tovább is mint a megyének valóságos képviselője teljesítse a törvényhozásnál követi kötelességét, sőt perének védelmére a megyei főtisztúgyészt küldötték ki. Föl is vétetett ellene a hűtlenségi per, de ő a megyének végzése szerint a köztanácskozásokban résztvenni meg nem szűnt, s így tetteles lett elhatározva az, hogy a követet a kormány által ellene rendelt hűtlenségi per bírói végítélet előtt képviselői helyzetétől meg nem foszthatja s követi kötelességének és jussainak gyakorlatában nem gátolhatja. Végre a kormány jobbnak látta Bars követét a hűtlenségi kereset alól fölmenteni és egy felsőbb parancs által, melyről Bars vármegye is értesítve lőn, a per végképpen megszünttetett.”¹⁴ — Hivatkozik Balogh perére Zala megyének a szólásszabadság ügyében 1838. április 15-i közgyűléséből intézett felirata is, amelyet szintén Deák készített.

Az 1839. május 8-án Pest megyéhez érkezett királyi rendelet gr. RÁDAY GEDEONNAK a megye által országgyűlési követté választását törvénybe ütközőnek mondja, mert a megválasztott a királyi fiscusnak telperessége alatt a legfőbb ítélőszékek megrágalmazása miatt becsületvesztési perbe van idézve, tehát eltiltja őt az országgyűlésen való megjelenéstől, és a megyének meghagyja, hogy helyette más követet válasszon. A június 24-i kerületi ülésben hozta szóba SZENTKIRÁLYI MÓR pestmegyei követ az esetet, utalt az 1832—36-i országgyűlés alatt a szólásszabadságon ejtett sérelmekre s ezek között Balogh hűtlenségi perére. Az alsó táblának ebben az ügyben 1839. szeptember 18-án hozott óvása kijelentette, hogy szorosán ragaszkodik a követválasztás szabályaihoz, különösen az 1832—36-i országgyűlésnek azon példájához, amely szerint Balogh János, bár hűtlenségi perbe fogatott, Bars megyének mégis köve maradt.¹⁵

Az 1861-i országbírói értekezletnek az volt a feladata, hogy javaslatot készítsen az igazságszolgáltatás szervezéséről addig is, amíg a

¹⁴ Beszédei I. köt. 308—9.

¹⁵ Irományok II. köt. 43. szám.

törvényhozás intézkedik e tárgyban. Az értekezleten Deák a büntető eljárás reformjának szükségét hangoztatta. Régebbi büntető törvényeink, mondotta, nem használhatók, mert a politikai büntettek azokban határozatlanok, amint Balogh és Wesselényi notaperei mutatják, és megvan bennök a notaperekben 1795. után behozott és 1848-ig fennállott titkos eljárás.

Wesselényi perében a DEÁK közreműködésével KÖLCSEY által készített, 1839. január 8-án beadott védírat rámutatott arra, hogy a Balogh ellen indított perben csak az idézés ellen beadott kifogást utasította el a királyi tábla, de nem mondotta azt, mint Wesselényi perében, hogy notaperben egyáltalában nincsen helye kifogásnak. Hangsúlyozza továbbá a védírat, hogy a Balogh ellen indított per törlése által elismertetett, miszerint az a beszéd, amelyet ő az alsó tábla 1835. június 22-i ülésében magáévá tett (vagyis Wesselényi nagykarolyi beszéde), notaper tárgya nem lehet. Amiért Balogh kegyelmet kapott, azért mást sem lehet büntetni.

Balogh hűtlenségi pere nevezetes annyiban, hogy ez volt az egyetlen eset, amidőn a kormány az országgyűlésben mondott beszéd miatt folyamadott ehhez a megtorláshoz. Voltak ugyan megtorlások az országgyűlésben elhangzott beszédért, amelyek a kormánynak nem tetszetek — így Vay Miklós és Tarnóczy Kázmér fentebb ismertetett esetében — de hűtlenségi per nem volt. Wesselényi ellen pedig nem az országgyűlésben, hanem Szatmár megye közgyűlésén az úrbér tárgyában mondott beszéde miatt indított a kormány hűtlenségi pert, tehát nem közvetlenül az országgyűlés függetlenségét, hanem a megyegyűlések szólásszabadságát támadta meg. Ez utóbbi ugyan — miután a megyegyűlés adta az utasítást az általa választott követeknek, ami a szőnyegen forgó közügyek megbeszélése nélkül nem volt lehetséges, — kiegészítő részét alkotta az országgyűlési szólásszabadságnak. De amint az alsó tábla második üzenetében és felirati javaslatában hangsúlyozta, a két eset között nagy különbség van, és Balogh esetében sokkal nagyobb a sérelem, mert országgyűlési beszéd miatt akarta a kormány a legsúlyosabb megtorlást alkalmazni. A büntetés nagyságán kívül súlyosbította a helyzetet az, hogy a hűtlenségi perekben a királyi tábla a törvényekkel ellenkező eljárást követett. A Martinovics-féle összeesküvés perben 1795-ben kibocsátott törvénytelen udvari rendeletre hivatkozva a hűtlenségi büntetettel vádoltak védőjétől titoktartási esküt kívánt, és az ezt letenni nem akaró ügyvédet a védelemtől eltiltotta. Ezeket az ügyeket a nyilvánosság teljes kizárásával tárgyalta, a vádlottakat maga elé sem idézte, hanem a börtönükbe küldött néhány táblai taggal hallgattatta ki. Kifogásoknak nem adott helyet, bár ezt a törvény megengedte. Ezekben a perekben a bírói függetlenség egyáltalában nem volt meg, a főtörvényszékek teljesen a kormány befolyása alatt állottak, annak akarata szerint jártak el, amint ezt Wesselényi, Kossuth és az országgyűlési ifjak elítélései mutatják. Ezért javasolta Deák ismételten, hogy politikai perekben a felső ítélészek tagjait időnkint az országgyűlés válassza.

További jelentőséget Balogh esetének az ad, hogy bár ellene hűtlenségi per indított, Pozsonyból július 1-én önként történt eltávazásáig továbbra is résztvett az országgyűlés tanácskozásaiban. Ezzel — amint Deák fentemlített követi jelentésében kiemelte — az a fontos elv nyert kifejezést, hogy a perindítás nem szünteti meg a követ jogait, ilyen hatása csak a jogerős marasztaló bírói ítéletnek van. Az ellenkező a *salvus conductus* megsértését jelentené, ez pedig az országgyűlés tagjainak személyes biztonságát és az országgyűlési ügyeknek törvényes szabadsággal való tárgyalását egyaránt magában foglalta. Ezen az elvi állásponton volt az alsó tábla korábbi esetekben is, és ahhoz később is ragaszkodott.

Külön méltatást igényel a kormánynak az az intézkedése, hogy Bars megyét más követ választására hívta fel, miután Balogh hűtlenségi per alatt állván, követi székét nem tarthatja meg. Nem ez volt az egyedüli eset, hogy a kormány a bűnvádi kereset alatt álló követet eltiltotta az országgyűlésen való megjelenéstől. Abban az időben egyáltalában nem okozott a kormánynak lelkiismereti furdalást, hogy az országgyűlés függetlenségét ezen az úton is megsértse. De miután a követ csak marasztaló bírói ítélet folytán és nem a kormány hatalmi szavával veszhette el követi állását, az ilyen eljárás a legnagyobb mértékben törvénytelen volt. Ami tehát Bars megye július 25-i közgyűlésén történt, az tulajdonképpen nem új választás volt, hanem annak kijelentése a megye részéről, hogy Baloghnak az országgyűlésen való megjelenéstől eltiltását semmisnek minősítik és őt, bár ellene hűtlenségi pert indítottak, követüknek tekintik.

BALOGH ARTÚR